

Randbøl Sogns

Lokalarkiv og Museumsforening

Nyt om Gammelt

nr. 73 november 2020

Randbøl Sogns Museum 90 år

Etableringen af Randbøl Sogns Museum Mogens Jensen (1854-1930) og Vandels oldsagssamling

Af Christian Sørensen, arkivmedarbejder

Giv mig ingen Krans til min Kiste

Vejle amts folkeblad, 1930: "Gamle Mogens Jensen i Vandel ved Vejle, der døde i Mandags, har skænket sin værdifulde Oldsags-Samling til Randbøl Sogns Befolkning. Til sidst sagde han: "Jeg ligger syg; maa-ske kan det blive Døden. Jeg beder derfor dem af mine Venner, der vil ledsage mig til min Grav paa Randbøl Kirkegaard: Skænk mig ikke en Krans til min Kiste, ej heller en Sten til min Grav: Der ønsker jeg ingen anden Pryd end en Busk med Paaskeliljer." (1)

Dette citat er nok noget af det nærmeste, vi i dag kan komme personen Mogens Jensen. Efter denne indledning bad han om, at man i stedet skænkede et beløb til Sønderjysk Fonds arbejde i Sydslesvig. Der blev da også senere doneret 150 kr. fra denne indsamling til fonden.(2)

Det uegennyttige har præget ham, hvilket også donationen af hans samlinger til den lokale befolkning og aktive virke i (lokal)samfundet viser.

Gavebrevet fra 1930, hvormed Mogens Jensen donerede sine samlinger til Randbøl Kommune (3), viser også, med hvilken omhu han prøvede at sikre sine samlinger for eftertiden.

Men forud for dette lå et langt liv som såvel samler af fortidens levn som aktiv beboer i Randbøl Sogn.

Mogens Jensen har været en yderst beskeden person, der ikke har søgt opmærksomhed. Det er således meget lidt, man umiddelbart finder om ham, når man gransker de historiske redegørelser, der foreligger fra lokalområdet. Dog findes han nævnt som sogneråds-medlem i årene 1891-96, heraf var han i 1893-95 formand for rådet.(4) Fra 1911 til 1923 var han medlem af bestyrelsen for Vejle Amts Historiske Samfund. (5)

Foto: Randbøl Sogns Lokalkirke

Mogens var da også et sandt barn af Vandel, født på Lindegård matr. nr. 2a Vandel. Her stod han som ejer fra 1889 frem til, at sønnen Peder Kristian Andersen Jensen overtog gården i 1917. (6) Gården var i sønnens eje til 1944, hvor den, i lighed med de fleste af byens ejendomme, eksproprieredes af besættelsesmagten. Familien vendte ikke tilbage til Vandel efter befrielsen.(7)

Mogens Jensens indsamling strakte sig over en lang årrække, således findes der tilbage i 1905 en avisnotits, der meddeler, at han havde fundet en flintpile-spids under harvning på sin mark.(8)

I 1912 nævnes det, at han deltog i rydning af kirkeruinen i Åst i samarbejde med pastor Kau fra Gadbjerg og en brorsøn. Honoraret udgjorde 10 kr. pr. favn. For øvrigt anvendtes stenene efterfølgende til vejbyggeri af Lindeballe kommune. (9)

Der findes også oplysninger om hvorledes Mogens Jensens indsamlingsmetoder var, det ses, at udover egne fund erhvervede han oldsager, når lejlighed bød sig, og det var ikke kun fra det snævre lokalområde.

Etablering af Randbøl Sogns Museum fortsat:

I 1914 bliver der i Uhre, Ringgive Sogn, fundet et bronzekar, som Mogens efterfølgende køber, dette medfører en henvendelse til Nationalmuseet, der lover at undersøge karret. (10) Der kendes også eksempler på, at fund fra Lindeballe sogn (11), Farre sogn (12) samt Egtved sogn (13) er blevet erhvervet.

Desværre er vort kendskab til samlingen af oldsager i dag stærkt begrænset, idet papirer, genstande af træ og andet organisk materiale gik tabt efter deponeringen under og efter besættelsen. Samlingen var deponeret i den historiske teglovn i Lindeballe fra 1944-49. (14)

Mogens Jensen havde ved sine indsamlinger det store privilegium, at han var bosat i "et arkæologisk smørhul", idet Randbøl Sogn var og er et af de lokale områder, der har den største koncentration af oldtidslevn. I en opgørelse fra 1934 (15) oplyses det, at sognet har 514 kendte oldtidsminder ud af et samlet tal på knap 1200 i hele Tørrild Herred. Herredet er som helhed rigt på oldtidslevn. I antal pr. km² var det det rigeste i det daværende Vejle Amt. Samtidig må man sige, at det var en gunstig tid for oldsags-samlerne, da det jo var en periode med en stor frekvens af opdyrkning af ny agerjord og forbedrede dyrkningsmetoder. Dengang var der ikke de beskyttelsesregler, som i dag gælder for landskabet. Eksempelvis kan det nævnes, at man rask væk fjernede gravhøje af hensyn til markdriften eller lavede deciderede plyndringsgravninger. Mogens Jensens aktiviteter var også rettet mod disse plyndringer, for ham gjaldt det om at bevare.

Det bedste indblik, jeg har fundet i Mogens Jensens personlighed, fremkom i forbindelse med en hospitalsindlæggelse i 1917, her har kedsomheden ved indlæggelsen fået ham drevet i blækhuset, og han folder sig ud som historisk-arkæologisk skribent. Med stor følelse sammenligner han vore forfædres følelse for gravhøjene med sin tids følelse for Randbøl kirkegård! Han beskriver både den tids kendte forhistorie og landskabets omdannelse gennem tiderne og citerer fra et digt. Desuden forekommer der en oplysning, der overraskede mig i forhold til min hidtidige viden, idet han nævner, at et af hans egne fund, en økse, befinder sig i Kammerherre Bechs samling på Engelsholm. (16)

Han lærer også folkemindesamleren Evald Tang Kristensen at kende, da denne på sine gamle dage bosatte sig i Mølholm ved Vejle. Denne utrættelige vandringsmand nævner i sine erindringer et par besøg i 1902-3, han har aflagt ved Mogens Jensen, som han benævner som: "...en ivrig Mand til at samle Oldsager". De besigtigede også Vandels jættestue (den vestligst kendte på vor egn), der på den tid var under nedbrydning. Her gjorde de sig overvejelser om at forsøge en rekonstruktion, hvilket imidlertid

ikke blev til mere end tanken. Det oplyses, at de store overliggersten blev bortført til byggeriaktiviteter i Vandel. (17) Tang Kristensen fik da også pumpet Mogens Jensen for et par sagn, som findes optaget i hans mangfoldige optegnelser.

I 1930 gik Mogens Jensen i forhandling med Randbøl Kommune om overtagelse og bevaring af samlingerne, der også var blevet suppleret ved indsamling af genstande fra nyere tid (18). Dette lykkedes, og kommunen opførte en tilbygning til den daværende skole(19).

Overflytningen af samlingen fandt sted i november måned 1930. (19) Samlingen udgjorde 457 genstande fra stenalderen, 36 fra bronzealderen samt 2 fra jernalderen foruden en ubekendt mængde genstande fra nyere tid(18). Mogens Jensen udarbejdede et gavebrev med betingelserne for overdragelsen.(3)

Indvielsen fandt sted den 2. december. Herefter gik Mogens Jensen til sengs og afgik ved døden d. 31. december 1930 (20).

Efter Mogens Jensens død hædrede Vejle Amts Historiske Samfund hans virke med en nekrolog, samt en fyldig omtale af samlingen og dens etablering i Første Halvbind – 1931 s. 117 f.f og s. 120 f.f.

Teksten færdiggjort d. 25. Aug. 2020. Chr, Sørensen.

Foto: Hanne D. Hansen

Etablering af Randbøl Sogns Museum fortsat:

Tak til Tore Teglbjærg, Vejle Stadsarkiv for hjælp til kildesøgning, gennemsyn af teksten og utrættelig opbakning.

Henvisninger:

1. Vestslesvigs Tidende 01. 01. 1931
 2. Do. 20. 01. 1931
 3. Gavebrev fra Mogens Jensen til Randbøl Kommune
 4. Randbøl sogn gennem tiderne , 1983, s.58
 5. Vejle Amts Aarbøger 1931 s. 117
 6. Randbøl sogn gennem tiderne s. 87
 7. Personlig oplysning: Svend Aage Hansen
 8. Vejle Amts Folkeblad 09. 05. 1905
 9. Jyllandsposten 18. 06. 1912
 10. Ribe Stiftstidende 09. 05. 1914
 11. Vejle Amts Folkeblad 21. 06. 1917
 12. Vejle Museums arkiv 1948: Udklip Taskhøj Farre, her nævnes det at MJ forinden en udgravning af Nationalmuseet havde erhvervet nogle urner. (Pers. medd. Tore Teglbjærg, Vejle Stadsarkiv)
 13. Randbøl sogns museum, Oldsagsregister: Mangenhøj, Refsgaard
 14. Randbøl sogn gennem tiderne s. 205
 15. Vejle Amt, en Hjemstavnsbog, Vejle Amts Historiske samfund 1934, s. 38-39
 16. VejleAmts Folkeblad 21. 07. 1917
 17. E. Tang Kristensen: Minder og oplevelser B. 4, s. 240 og 261-262
 18. Vejle Amts Aarbøger 1931, Munck, Randbøl Sogns Oldsamling, s. 122
 19. Randbøl sogn gennem tiderne s. 204
 20. Do. s. 205
 21. Vejle Amts Aarbøger 1931, Mortensen s. 117; Munck s. 120
- De fleste af kilderne kan findes i afskrift på RSLM's hjemmeside.**

Museumsbestyrelsen 1969.

Fra venstre: Evald Schmidt, Randbøldal. Hans Juhl, Bindeballe. Aksel Jensen, Frederikshåb. Harry Hansen, Vandel, Thomas Kingo Thomsen, Vandel

Museets start

Egnsmuseum og arbejdende skolemuseum

Af Leif Hansen, tidligere medarbejder og nuværende frivillig ved RSLM

I april 1985 blev der placeret en Thunderjet af typen F-84G foran Egnsmuseet i Vandel. Lånt af Flyvevåbnet i anledning af en udstilling i forbindelse med 40 året for Danmarks befrielse den 5. maj 1940. I 2006 kunne jetjageren ikke mere. Foto. RSLM

Den tidligere dobbelte lærerbolig på Grindstedvej i Vandel blev i 1980'erne af Randbøl Sogneråd frigivet til brug som museum, hvor de mange genstande fra Mogens Jensens samling fremover skulle bevares. Det var et stort arbejde at få huset gjort klar og at få de mange effekter flyttet fra Vandel Skole, hvor de indtil da havde haft deres plads. Dette arbejde blev gjort under ledelse af skoleinspektør Ths. Thomsen. Hans mening var, at der skulle være et skolemuseum, hvor skoleelever skulle komme og få en form for undervisning.

En skolestue blev skabt i et af lokalerne med gamle skolepulte fra de omkringliggende, nedlagte skoler i Randbøl Sogn. En gammel skoletavle af træ blev sat op samt en masse andre effekter: Anskuelsestavler, kakkelovn, kateder osv.

Der blev mulighed for at lave mad over et åbent ildsted i kælderen og på et støbejernskomfur i køkkenet. Det var her, jeg i 1985 kom ind i billedet. Vi fik sammen lavet en videofilm: "Med 7. klasse på Egns-museet". Den skulle vise skoleeleverne, hvilke muligheder de kunne vælge mellem ved besøg på museet. Filmen kunne lånes på den daværende

"Amtscentralen" i Vejle. Besøgene blev en succes. Det glædede Thomsen meget. Der kom så mange skoler, at det blev for meget for ham. Derfor fik jeg lavet en kombinationsbeskæftigelse for skolevæsenet som lærer/museumspædagog, så jeg kunne komme på museet og aflaste Thomsen, når der kom skoler.

Thomsen og jeg havde flere planer. Men for at de kunne føres ud i livet, skulle der mere plads til. Da formningslokalet i kælderen under Vandel Skole blev ledigt, kunne vi lave rebslagning og børstenbinding, som også hørte fortiden til.

Borgmester Jørgen Petersen overrækker pris til Ths. Thomsen for hans arbejde for Randbøl Sogns Museum. 1989.

Foto: RSLM

Der var engang

Af Hasse Neldeberg Jørgensen, provst Dansk Kirke i Sydslesvig

Først og fremmest: Tillykke med de 90 år! Set herfra et skrivebord i Flensborg rækker et tilbageblik ikke helt så langt tilbage. Men for perioden 1990-1997 sætter jeg gerne ord på nogle erindringsglimt. Først og fremmest fordi der dukker billeder op af mange gode folk, som jeg havde fornøjelsen af at samarbejde med i de år, hvor jeg

var leder af det nyoprettede Egtved-egnens Museum og som sådan ansat som afdelingsleder på Vejle Museum. En konstruktion, der var helt ny, da jeg ankom. Og dermed var det et landskab af stier, der skulle føre sammen til et fællesskab mellem de mange frivillige og entusiastiske kræfter i foreningerne og den nye institution med faguddannet, daglig leder. Samtidig var der en flok gode kolleger i Vejle at trække på. Og det gjorde vi i høj grad. F.eks. ved nyindretning af Ravning station, ved oprettelsen af Randbøldal museet, (der jo siden kom til at udvikle sig markant), og ved en række særudstillinger rundt om i kommunen. Jeg kunne have lyst til at nævne alle de gode navne, som jeg nu tænker tilbage på. Så var der bare ikke plads til megen anden tekst. Alligevel kommer der her lige nogle fornavne, som I, der også husker tilbage på de år, vil genkende: Leif, Herluf, Hanne, Bente, Lone og Steen. Og så lige et par efternavne fordi det altid var dét vi brugte: Schaiffel, Thomsen, Sallingboe og Houbak. Hver og én og mange andre er knyttet til nogle, i hvert fald i min erindring, meget markante år, hvor vi tog fat på så meget nyt i en respekt for de hidtidige foreningsstrukturer og en balance i forhold til et nyt, fagligt fællesskab, der kunne bidrage til at formidle Egtved-egnens utroligt varierede kultur- og landskabshistorie. Randbøldal og Ravning er nævnt. Vi fik også helt nyt magasin under Vandel skole, nyt lokalhistorisk arkiv i Kirkehuset i Egtved, initiativer i retning af et "øko-museum" efter engelsk forbillede, der skulle omfatte hele Vejle Ådal. Samtidig blev jeg delvis frikøbt til at være antikvarisk konsulent for kirkerne i Brande provsti, (da løftede de godt nok øjenbrynene på Nationalmuseet, da Kirkeministeriet tillod et 4årigt pilotprojekt, der skulle afprøve en "decentralisering" af sagsbehandlingen). Det var gode år, sjove år hvor man drøede rundt mellem en herlig duft fra brændekomfur og stegt flæsk på mu-

seet i Vandel og talrige møder med bestyrelser og foreninger (og masser af kaffe), på Egtved Kommune og Vejle og København. Et tilbageblik rummer som regel og forhåbentlig de gyldne øjeblikke. Sådan skal det også være her! Nævnes kan årets oplevelse i 1995, da en ægte, engelsk Spitfire i maj drøede ind over Vandel og landede på flyvepladsen for at markere 50-året for befrielsen. Det var lidt forsinket, for den engelske pilot havde fået dårlig mave. Så flyet måtte mellemlande i Holland, og en hollandsk pilot fløj maskinen til Vandel. (Schaiffel og jeg havde rigtig, rigtig meget sved på panden over den forsinkelse). Vi fik gang i det nye tidsskrift "Spidsbarren" med nyt fra både museer og arkiver. Siden fulgte åbningen af den første udstillingsbygning i Randbøldal. Med nylavet videofilm om dambrug, materiale til skolerne og gangstier i kulturlandskabet. Jo, det var spændende år, og meget andet var planlagt, men langt fra grydeklart, da jeg forlod Egtved-egnen og dansk museumsliv i 1997.

Et enkelt – nej, i virkeligheden vældig kompliceret – forhold, som førte gode samtaler, samarbejder og lidt bøvl med sig, var de mange myndigheder, der bød ind på kulturformidling på den tid. Kan I mon huske "skilteskoven" i krydset ved Ravning station, hvor resterne af Vandel-banen krydser landevejen? Her havde vi alle mindst et skilt: Vejle Amt, Egtved kommune og Statsskovdistriktet. Så hvem var "rette vedkommende"?

Mange gode hilsener fra Hasse N. Jørgensen.

Personale på tur til Schackenberg 1997. Foto RSLM

Min tid som leder på Egnsmuseet i Egtved Kommune

Af Kirsten Rykind Eriksen

Kirsten Rykind-Eriksen, etnolog mag.art., blev den 1. januar 1998 ansat som museumsinspektør ved VejleMuseerne med tjenestested på Egnsmuseet i Egtved kommune, der bestod af en række udstillingssteder (Bindeballe og Ravning stationer, Randbøldal-Museet, Egtvedpigens grav og Landskabsskulptur Tørskind Grusgrav) med "hovedsæde" på Egnsmuseet i Vandel. Hertil hørte de to arkiver for Randbøl og Egtved sogne, det sidste lå i "Kirkehuset" i Egtved, og at være konsulent for de øvrige seks sognearkiver i Egtved Kommune.

Faste medarbejdere var museumspædagog og lærer Leif Hansen samt sekretær Hanne D. Hansen. Begge havde deres hovedjob på den ved siden af liggende Vandel Skole. Egtved arkiv var åbent et par dage om ugen og blev de første par år passet af Ib Pettersen og derefter af Mogens Bach, der deltog i undersøgelser og fotograferede. Medarbejdersituationen var præget af personer, der enten var i jobtræning, aktivering eller i flexjob, hvilket var almindeligt på museerne i 1980'erne til omkring 2010. Det betød, at der skiftedes medarbejdere hvert halve år, i heldige tilfælde kunne ansættelsen forlænges med et halvt til et helt år. Gang på gang skulle nye personer sættes ind i arbejdet, og det var nødvendigt hele tiden at tænke i afgrænsede opgaver, tilpasset netop den eller de personer, der nu var på museet.

En gang om ugen eller måneden var jeg til inspektørmøde på Vejle Museum. Desuden samarbejdedes omkring formidlingen af Vejle Ådal med Vingsted historiske værksted, Randbøl Statsskovdistrikt ved Naturskolen Søballegård og Turistkontoret i Vejle. Ret hurtigt gik jeg i gang med Randbøldal-Museet og fik et projekt formuleret om at få renoveret Magasinhuset fra 1918 til at rumme historiske værksteder for børn med de to produktioner, stedets fabrik havde haft: Papir og tekstiler. En donation fra Vejle Amt og Fødevareministeriet på 2½ mill. EU midler fik projektet i gang sammen med fondspenge. Frivillige stod for de to værksteder, som åbnede i 2003. Året efter åbnede Vandeeksperimentariet både udendørs og indendørs, og vi holdt en fin indvielse den 3.6.2004 ved prinsesse Alexandra, greveparret Sussie og Ingolf, Egtveds borgmester- og med talere fra de tilskudsgivende fonde. Åbningsudstillingen på Magasinhusets 1. sal var om Randbøldal Klædefabrik. Med dette loftsrum fik vi et stort lokale, hvor der hver sommer blev opsat en ny udstilling og sidst i november holdt et før-julemarked.

Af andre store projekter, der indebar undersøgelser i lokalområdet med efterfølgende formidling, kan nævnes "Herfra min verden går" 2000-2001, som var et samarbejde mellem Egtved Bibliotek, lokalarkiverne og museet. Vi holdt en række fortælleaftener rundt omkring, – det kom der en bog ud af – og i samarbejde med museumsforeningen en udstilling på loftet i

Vandel om Randbøl Sogn. Denne fik besøg af kulturminister Elsebeth Gerner Nielsen, der satte det landsdækkende projekt i gang, og hun var også med i Egtved, da vi præsenterede bogen. I efteråret 2003 åbnede vi udstilling i Randbøldal-Museet og udgav bogen om "Andelsmejerier - Skildringer fra Egtved kommune", der var et tæt samarbejde mellem lokalarkiverne og museet.

Ca. hvert år gennemførte vi en undersøgelse med udgangspunkt i et lokalt område eller emne sammen med enten de frivillige, lokalarkiverne eller nogle af skolerne, som formidledes via udstillinger i Vandel eller Randbøldal-Museet og i museumsundervisningen. Udover de allerede nævnte emner var det bl.a. om konfirmationen, hvor biskop Brorson kom på visitats i den gamle skolestue i Vandel. Et herligt rollespil med streng gammeldags undervisning. Ib Pettersen skrev et dilemmaspil om kartoffeltyskerne med skolebørn som aktører. I 2003 deltog vi i det landsdækkende projekt "Broderier på mange måder". I Vandel arrangerede vi desuden udstilling og undervisning om henholdsvis Grønland, Mayaerne og Tanzania foruden en stor juleudstilling hvert år med et særligt juleprogram for skolebørn.

Fra år 2000 holdt vi bronzealderfestival i 3-4 dage ved Egtvedpigens grav med telte, bronzestøbning, keramik, læderarbejder, pileflet, spinning, båndvævning m.m., atter med hjælp fra en række frivillige, børn og unge mennesker.

Det sidste store projekt var i 2006, hvor vi foretog studier omkring "Kloge Sophie og Tossede Erik – Renæssancen for børn (og voksne)" for at etablere udstilling og udgive et hæfte om de to forelskede på Engelsholm i 1590, Sophie Brahe og Erik Lange og deres store interesse for alkymi. Børn kunne øve sig i tidens gode manerer efter Niels Bredals "Børne Speigel", etikettebog fra 1568 skrevet i Vejle. Årene i Vandel og Egtved Kommune var fornøjelige, og entusiasmen fra de frivillige en stor hjælp i det daglige arbejde. Der var frit råderum til at vælge emner og projekter. I foråret 2006 blev min arbejdsplads flyttet til VejleMuseerne, og til januar 2010 gik jeg på pension efter 12 interessante år på Vejleegnen med fokus på lokalområderne og deres mennesker.

Indvielse af Randbøldal-Museet den 3. juni 2004

Fra v.: Daværende prinsesse Alexandra,

Museumsinspektør Kirsten Rykind-Eriksen og grevinde Sussie, Ege-land

Foto: Randbøl Sogns Lokalarkiv

Alger i Randbøldal – spanskør i Vandel

Af Anker Thygesen, Haderslev

To måneder havde Egtved Kommune tilbage af sit liv, da jeg ankom til mit nye job som daglig leder af de vestlige udposter i organisationen Vejleegnens Museer. Det er jo ikke lang tid, men det var nok til, at jeg følte overgangen til den store Vejle Kom-

mune som en brat forandring. I den alt for korte Egtved-tid kunne jeg ofte få en løsning på ting og sager, hvor kommunen skulle involveres, blot ved at løfte telefonen og finde den rette medarbejder blandt den ikke overvældende store skare på det lille rådhus. Af og til fik man et her-og-nu svar, andre gange blev der ringet tilbage en halv time senere, og atter andre gange tog det lidt længere tid.

Da Vejle kommune kom på banen, blev det straks mere kompliceret: Der var mange, man kunne spørge, når man havde et problem, hvor kommunen skulle ind over. Men hvilken afdeling hørte sagen under, hvilken medarbejder skulle tage stilling til den, og var den pågældende i stand til at løse problemet, eller skulle man hellere spørge en helt anden? I det hele taget var det nok bedst at starte med at henvende sig på skrift, så ville skrivelsen nok en gang finde frem til det rette skrivebord på det meget store rådhus. Sådan kan livet gribes så forskelligt an. Der var også forskel på, hvordan tingene foregik på Museet i Vandel og i Randbøldal, hvor jeg havde fast arbejdsplads og tilbragte det meste af min arbejdstid i de desværre for få år, indtil jeg blev flyttet ind til Spinderihallerne i Vejle for at medvirke til etableringen af de kulturhistoriske udstillinger der.

I Vandel var det de mange frivillige, der stod for den daglige drift. Men en ting var fælles for Vandel og Randbøldal: Begge steder handlede det i høj grad om at gøre oplevelserne så gode som muligt for børn. I Randbøldal var der både besøg af skoleklasser og af familier med børn, og en meget tidskrævende opgave var at bekæmpe algedannelser i vandeksperimentariet. Oplevelsen er ikke så lækker, når vandet er fuldt af slimede grønne klumper.

I Vandel var det klassebesøgene, der var flest af. Programmet var oftest en blanding af praktiske opgaver – f.eks. rebslagning, børstenbinderi og lyse

Støbning, (når det var hen mod jul), gammeldags undervisning i skolestuen og til sidst æbleskiver direkte fra jernkomfuret. Disse besøg blev normalt afviklet af Walter, Knud, overlærer Hansen og en af de frivillige i køkkenet. Men når en af dem havde forfald, blev det ofte mig der måtte springe til, så det fulde program kunne gennemføres.

For det meste skulle jeg spille rollen som den gammeldags lærer. Undervisningen foregik bl.a. ved hjælp af udstoppede dyr og anskuelsestavler, og den uvante skråskrift blev øvet med griffel på skifertavle og tungen helt ude i kinden. Den strenge lærer fortalte også om disciplinen i skolerne i gamle dage og fremviste ferlen, riset og spanskørret – det sidste strafferedskab, som overlevede overgangen til mere blødsødne undervisningsformer, indtil det i 1967 var helt slut med straffereds kabler i danske skoler.

Men helt slut var det så alligevel ikke. Den gamle skolestue i Vandel ville jo ikke være komplet uden spanskørret. Og det hændte også, at det kom i brug. Der kom nemlig af og til klasser på besøg, som gjorde en sport ud af at finde ud af, hvor grænsen gik. Jeg er sikker på, at de havde en klar fornemmelse af, at de slag, de kunne provokere frem, ikke ville blive ført igennem, men kun ville være markeringer. Alligevel blev der af og til konkurrence om at blive den, der fik tildelt et af den slags tøseslag. Og den gammeldags strenge lærer havde spillet sin rolle – til elevernes fryd.

Skolestuen som den også ser ud i dag.

Skolebørnene elsker at komme på besøg og blive undervist, som deres bedsteforældre og oldeforældre blev det.

Fotos: Julius Guttessen og Randbøl Sogns Lokalkarkiv

En museumsverden i forandring

Af Hanne Damgaard Hansen

Ove Sørensen blev ansat 1. juni 2009 som museumschef ved Vejleegnens Museer. Han blev Steen Wulff Andersens afløser. Kontoret lå i Flegborg, men Vejle Kommune var allerede langt fremme med at renovere Spiderihallerne, så der kunne blive plads til museets administration og et nyt kunstmuseum i de kunstneriske og kreative miljøer, der udspandt sig i det nye kulturcenter. Kunstmuseet havde været lukket ned i en del år, da Kunstmuseet overtog hele bygningen på Flegborg.

Ove skulle ikke kun tage sig af Vejle Museum. Han havde også ansvaret for RandøldalMuseet og Egns-museet i Vandel, Egtved Pigens grav, Bindeballe station, Tegloven i Lindeballele og Vejle vindmølle.

I Randbøldal kom vi hurtigt til at mærke forandringer. Vi var 4 ansatte, og 1. nov. 2010 blev vi flyttet til den nye administration i Spiderihallerne sammen med Vejle Museums administrative personale og arkæologerne.

Der var mere forandring undervejs. Kommunesammenlægningen fik betydning for museumsdriften i den nye storkommune. Kulturdirektør John Hansen og Ove Sørensen arbejdede på en fusion med Kunstmuseet, Robert Jacobsens skulpturpark og Vingsted Historiske værksted. 1. maj 2012 var det en realitet. VejleMuseerne, som det kom til at hedde, blev pludselig en stor arbejdsplads med mange ansatte

Nu skulle de mange bemandede museer og udstillingssteder i kommunen trimmes til de nye tider. Kulturstyrelsen anbefalede, at man skar ned på udstillingssteder, og Egnsmuseum i Vandel blev valgt fra.

Juni 2017 underskrev formand for Egnsmuseum Svend Aage Hansen og VejleMuseernes chef Ove Sørensen en aftale, som betød, at museet skulle vende tilbage til forholdene før 1990, hvor det var et foreningsdrevet museum.

Fotos, oppefra og ned:

Den dag Ove Sørensen og Svend Aage Hansen skrev aftalen under. Udstillingen Vandel og Flyvestationen 1943-2003. Udsnit fra genstandsmagasinet. Museet Grindstedvej 30 anno 2020 med nyetablerede indflyvningslys.

Foreningsdrevet arkiv og museum

Randbøl Sogns Museum har siden den 1. juli 2017 været foreningsdrevet

Af Svend Aage Hansen og Søren Pallesen

Randbøl Sogns Lokalarkiv og Museumsforening (RSLM) overtog dengang driften med den tilhørende genstandssamling på ca. 6000 genstande fra VejleMuseerne.

Museet i Vandel havde siden kommunalreformen i 2007, under navnet "Egnsmuseum", været en afdeling af VejleMuseerne - med RSLM som støtteforening. VejleMuseerne blev ved et besøg af Kulturstyrelsen gjort opmærksom på, at afdelingen i Vandel ikke levede op til styrelsens krav til et offentligt museum, f.eks. var formidlingen og handicapadgangen ikke acceptable, og klimastyringen i magasinet var utilstrækkeligt.

En opgradering til gældende krav ville være meget bekostelig, nærmest uoverskuelig. Vejle Museernes eneste mulighed var at nedlægge museet og flytte genstandene til det moderne klimastyrede magasin i Lysholt. Også dette ville være ret bekosteligt, meget tidkrævende, og udgiften til leje af hyldemeter i Lysholt ville blive forøget.

VejleMuseernes daværende chef Ove Sørensen spurgte RSLM's bestyrelse, om foreningen ville overtage museet og samlingen, - man var villig til at bidrage med et tilskud svarende til museets hidtidige udgifter til husets drift (lys, varme, indvendig vedligeholdelse m.v.).

Det var bestyrelsen meget magtpåliggende, at der fremover skulle være museum i Vandel, desuden havde lokalarkivet til huse på stedet og skulle flytte i andre lokaler, hvis museet blev nedlagt. Bestyrelsen var derfor ikke i tvivl. Den opgave ville man med glæde påtage sig. Foreningen med flokken af frivil-

lige havde i forvejen stået for det meste af det, der foregik på museet.

Samlingen skulle nu udskilles fra den offentlige, samlede registrering af museumsgenstande i Danmark, hvilket ikke var gjort før, der var derfor en del formalier, som skulle på plads, førend udskillelsen kunne finde sted, - det tog tid, men viste sig at være uden problemer.

Der var i samlingen nogle få genstande, man ikke ville overdrage til foreningen, bl.a. museets klenodie, jernbarren fra jernalderen, den såkaldte "Spidsbarre". Den er uhyre sjælden og den eneste, der findes i landet. Vi fik dog lavet en aftale om, at vi kunne få en kopi af Spidsbarren. Den har vi modtaget, og den er utrolig flot og vellignende, - kun hvis man løfter på den, opdager man, det er en kopi, lavet af et lettere materiale. Spidsbarren har nu fået originalens plads i udstillingen.

Tiden som selvstændigt, foreningsdrevet museum er forløbet fantastisk godt. Vi føler en god opbakning fra sognets beboere, og at der sættes pris på det arbejde, vi laver på museet og lokalarkivet.

Foto: Øverst Spidsbarren

T.v.: Fejring af selvstændigheden, september 2017.

Fra v.: Hans Peter Hansen, Jytte Damgaard Jensen,

Inger Schnedler, Kamma Jensen og Peer Høgsberg

Fotos: Randbøl Sogns Lokalarkiv

Tidstavle

- 1930 2/12 Mogens Jensen skænkede sin oldtidssamling til Randbøl Kommune. Der blev opført en udstillingsbygning til Vandel Skole, Grindstedvej 10.
- 1944 jan. Tyskerne beslaglagde Vandel. Samlingen blev flyttet til Teglovn i Lindeballe.
- 1949 Samlingen kom tilbage på sin gamle plads.
- 1953 Samlingen blev flyttet til den nybyggede Vandel Skole, Skolevej 1, hvor skoleinspektør Thomas K. Thomsen - af Sognerådet i Randbøl - blev udnævnt til at tage sig af samlingen.
- 1970 Ved kommunesammenlægningen overtog Egtved Kommune ansvaret for Randbøl Sogns Museum.
- 1982 Egtved Kommune overdrager den dobbelte lærerbolig på Grindstedvej 30 til museet, og navnet ændres til Egnsmuseum. Samtidig stifter Egtved Kommune et Museums- og Arkivudvalg. Thomas K. Thomsen blev ansat som leder.
- 1988 Ansøgning om statsanerkendelse som underafdeling af Vejle Kulturhistoriske Museum hvor Steen Hvass var museumsinspektør.
- 1989 Egnsmuseum godkendes af Statens Museumsnævn, og en samdriftsaftale udfærdiges.
- 1989 Thomas K. Thomsen, f. 1920, stopper i en alder af 69 år. Han blev pensioneret fra skolen i 1981 og var leder af museet fra 1953 til 1989.
- 1990 1/1 Hasse N. Jørgensen ansættes som museumsinspektør for Egnsmuseum i Vandel og RandbøldalMuseum samt Randbøl Sogns Arkiv med administration i Vandel.
- 1997 30/10 Hasse Jørgensen stopper.
- 1998 1/1 Kirsten Rykind-Eriksen bliver ny museumsinspektør og flytter adm. til Randbøldal.
- 2006 Kirsten Rykind-Eriksen flytter til Vejle Kulturhistoriske Museum.
- 2006 1/9 Anker Thygesen ansættes som museumsinspektør.
- 2007 Egtved Kommune sammenlægges med Vejle Kommune.
- 2009 1/6 Ove Sørensen bliver ansat som chef for Vejle Museum.
- 2010 Administrationen i Randbøldal flyttes til Spinderihallerne i Vejle. Anker Thygesen har stadig ansvaret for Vandel og Randbøldal museer.
- 2013 Anker Thygesen går på pension. Ove Sørensen får ansvaret for Egnsmuseum.
- 2017 1/7 Egnsmuseum udskilles fra VejleMuseerne og bliver foreningsdrevet. Navnet ændres til Randbøl Sogns Lokalarkiv og Museum.
- 2020 Museet drives af frivillige.

En personlighed er gået bort

Niels Schaiffel og Esther Andersen får sig en snak foran Vandel telefoncentral, Dalgasvej 5.

Foto:

Randbøl Sogns Lokalarkiv

Niels Martin Schaiffel-Nielsen døde den 10. august 2020 efter nogen tids sygdom.

For ca. 15 år siden var han i behandling for alvorlig kræftsygdom, som han blev helbredt for. Efterfølgende måtte han dog døje med flere helbredsproblemer og genvandt aldrig sin gamle form. Til det sidste tog han kampen op mod flere sygdomme, men døde svækket, da kroppen sagde stop, næsten 80 år gammel.

Professionelt sluttede han sit arbejdsliv som seniorsergent ved Flyvestation Vandel i 2000 efter 42 års tjeneste. Han arbejdede ved siden af sit job som leder af Flyvevejrtjenesten - og senere af Afdelingskontoret i Materielafdelingen - også som redaktør på tjenestebladet "Guldøksen" og på Flyvertaktisk Kommandos interne blad "FLYNYT". Efter sin pensionering oprettede og udgav han Flyvehjemmeværnsdistrikt II: "Luftmeldeposten". Niels Schaiffel arbejdede desuden freelance som fotograf og journalist for Egtved Posten og Billund Ugeavis. Både tjenstligt og sammen med sin hustru, Sine, foretog han mange store rejser. Niels var historisk interesseret og vidende - og samtidig en dygtig fotograf, og han holdt gerne foredrag om oplevelser på rejserne. - I mange år var Niels Schaiffel formand for 4. majkomitéen, som hvert år forestår mindehøjtideligheden for de omkomne allierede krigsflyvere, der er begravet på Randbøl Kirkegård.

Niels var en uhyre flittig skribent. Han deltog i alt, hvad han kunne overkomme af arrangementer og kulturelle begivenheder og skrev til de lokale aviser om, hvad der rørte sig i lokalområdet. Han fik udgivet flere historiske bøger om bl.a. Randbøl Sogn,

som derfor er særdeles velbeskrevet for eftertiden - og modtog Egtved Kommunes kulturpris for sit virke.

Overskuddet for af salget af bøger donerede han til Randbøl Sogns Museum, der er ham stor tak skyldig. Samme museum, dengang med navnet "Egnsmuseet - Egtved Kommune", var Niels med til at få oprettet gennem sin indflydelse i kommunalbestyrelsen.

Gennem mange år var Niels en markant formand for museumsforeningen og redaktør af medlemsbladet "Nyt om Gammelt" samt årsskriftet "Spidsbarren" for sammenslutningen af lokalarkiver i gl. Egtved Kommune. Han er for år tilbage udnævnt som ét ud af ganske få æresmedlemmer for foreningen. Han var desuden med til at muliggøre finansieringen af RandbøldalMuseet. I dén forbindelse var han en insisterende indsamler af sponsorater til brug for renoveringen af "Magasinhuset" fra Randbøldal Fabrik og etableringen af vandeeksperimenterne sammesteds (det nuværende "RandbøldalMuseet").

Efter at have boet i Randbøldal gennem mere end en menneskealder flyttede Niels og Sine til Egtved i et hus, der var mere egnet for gangbesværede end huset på Ahornvej i Randbøldal.

For ca. 2 år siden døde Sine, men Niels var så heldig at få en god veninde i sin nye nabo, Jette, der var ham til stor hjælp og glæde. De nåede sammen at være på ture og ophold rundt omkring i Danmark. Den 14. august 2020 indviedes på Randbøl Sogns Museum i Vandel udstillingen "Vandel og Flyvestationen 1943-2003", en udstilling der er blevet til i samarbejde med Niels Schaiffel med udgangspunkt i hans store viden om flyvestationen og lokalhistorien.

Æret være Niels Schaiffel-Nielsens minde. Bestyrelsen for Randbøl Sogns Lokalarkiv og Museum.

Niels Schaiffel var altid klar til at stille op som formand ved arrangementer i RSLM-regi, som her i skolestuen.

Foto: Randbøl Sogns Lokalarkiv

Det sker der på museet for tiden

Af Bente Lykkegaard

Hver torsdag, i museets åbningstid fra kl.10 til 16 møder ca. 10 frivillige. De har hver deres opgaver med registrering af arkivalier og genstande, opbygning af udstillinger, vedligehold og rengøring af museet ude og inde, planlægning af arrangementer, kontoropgaver og meget andet. Derudover har vi en gruppe frivillige, som hjælper med ad-hoc opgaver. Det kan være ved arrangementer og skoletjeneste, eller hvis der skal repareres eller males i huset.

Succesfuldt Åbent Hus

Søndag, den 18. oktober var der stort rykind på museet, hvor det var muligt for offentligheden at se de nye udstillinger, som de frivillige har arbejdet på det sidste år. Der kom i alt ca. 50 gæster, godt fordelt i huset i løbet af dagen. Der blev snakket ivrigt om Vandel bys historie og fortalt minder om samme. En del gæster tog sig også tid til at drikke en kop kaffe i "folkestuen". Vejret var denne sidste dag i skolernes efterårsferie rigtig flot. Det var nok medvirkende til, at så mange – også udenbys fra - valgte at lade søndagsudflugten gå til museet i Vandel. Ønsker man at få en rundvisning uden for åbningstid, kan det også lade sig gøre - dog mod en mindre betaling.

Nye medlemmer

Museumsforeningen har for nylig gennemført en husstands-hvervekampagne i Randbøl Sogn for at skaffe ny tilgang af medlemmer. Det kan efterfølgende konstateres, at de vildeste forventninger blev indfriet: Foreningens medlemstal er vokset fra 135 til 210! Tak og velkommen til alle de nye medlemmer.

Medlemsbladet "Nyt om Gammelt"

Foreningens medlemsblad "Nyt om Gammelt" udkommer 4 gange om året. Dette nr. er et jubilæumsnr. i anledning af, at det er 90 år, siden Mogens Jensen skænkede sin oldtidssamling til Randbøl Kommune. Årsskriftet "Spidsbarren" forventes udsendt i december sammen med info om kontingentindbetaling.

Aflyste arrangementer

På grund af Corona-situationen har bestyrelsen aflyst alle arrangementer i resten af 2020, men har flere aktiviteter i støbeskeen til 2021: Jubilæumsfest, Naturvandring til Rækkebjerge og deltagelse i "Åben Landsby" den 18. april. Vi håber, det bliver muligt at gennemføre dem alle.

Vil du vide mere om, hvad arkivet og museet indeholder, kan du søge på arkiv.dk og historiskatlas.dk samt besøge vores hjemmeside og Facebooksiden Randbøl Sogns Lokalarkiv Museumsforening.

Formand:	Svend Aage Hansen, Gl. Åstvej 14, Vandel.	Tlf. 75 88 54 04
Næstformand:	Julius Guttesen, Tingkærvej 9, Randbøl	Tlf. 20 21 82 63
Kasserer:	Søren Pallesen, Gl. Stationsvej 34, Vandel	Tlf. 75 88 55 01
Sekretær:	Bente Lykkegaard, Rodalvej 50. Randbøldal	Tlf. 40 12 18 92
Medlem:	Hanne Damgaard Hansen, Mølleparken 49, Vandel	Tlf. 30 22 54 74
Suppleant:	Karen Margrethe Damkjær, Gl. Åstvej 8, Vandel	Tlf. 41 41 50 78
Suppleant:	Nikolaj Sørensen, Randbølvej, Vandel	Tlf. 30 74 53 76

Randbøl Sogns Lokalarkiv og Museum, Grindstedvej 30, 7184 Vandel

E-mail: rslm.vandel@gmail.com, www.rslm.dk - Tlf. 75 88 54 89, åbent torsdage 10-16

Redaktion: Bente Lykkegaard/Hanne D. Hansen, **Ansvar** Svend Aage Hansen **Distribution:** Søren Pallesen.

Trykning: Billund Bogtrykkeri, Butikstorvet 10A 2.sal, 7190 Billund. Mail: morten@billund-ugeavis.dk